

УДК 81'44+395.6

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.26>

Осадча Лариса Василівна,
*кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри культурології та міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
orcid.org/0000-0003-0797-2788
l.osadcha@dakkim.edu.ua*

МОВНА КАРТИНА СВІТУ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано екстралінгвальні особливості мови, зокрема в ситуації її застосування як інструменту міжнародної комунікації. Філософсько-епістемологічний підхід дозволив проаналізувати когнітивні функції мовлення та вплив мовної картини світу на порозуміння між комунікантами. Здійснено типологізацію мов на висококонтекстні та низькоконтекстні. Перші характеризуються значною ритуалізацією мовлення й інформативним навантаженням невербаліки. А тому під час вивчення таких мов ідеться не лише про засвоєння лексики та граматики, а і про тривалу інкультурацію. Низькоконтекстні мови менш ритуалізовані, тому інтеграція в їх семіосферу є значно простішою й оперативнішою. Саме це виступає їхньою латентною перевагою в міжнародній комунікації. Водночас низькоконтекстні мови характеризуються значною внутрішньою словотворчою динамікою, тому їхні словники кількісно багатші, ніж у висококонтекстних мов. В умовах глобалізації висококонтекстні мови посилюють регіональну значущість і нарративність своєї мовної картини світу, натомість низькоконтекстні – зручні як інструмент міжнародної комунікації.

В епоху інтенсифікації міжкультурних взаємодій мовне питання стає все більш вагомим: по-перше, з перетворенням мови на інструмент міжнародного спілкування зазнає зміни її внутрішня концептосфера; по-друге, завдяки поширеності мови у процесах глобальної комунікації посилюються політичний вплив і міжнародна суб'єктність народу-носія. Мова зумовлює рівень солідаризації суспільства, глибину його історичної пам'яті, характер соціокультурної ідентичності. Національні мови є базовим культурним надбанням етнічної спільноти чи народу. А засобом збереження культурної різноманітності світу є передусім збереження його мовного розмаїття.

Ключові слова: принцип лінгвістичної відносності, мовна картина світу, концептосфера, високо- та низькоконтекстні культури, мовна глобалізація.

Osadcha Larysa,
*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Cultural Studies and Intercultural Communications
National Academy of Culture and Arts Managers
orcid.org/0000-0003-0797-2788
l.osadcha@dakkim.edu.ua*

LINGUAL PICTURE OF THE WORLD THROUGH THE CULTURAL STUDIES APPROACH

In the article, there has been analyzed extra lingual specificity of languages, particularly those that are used in international communication. The philosophical epistemology approach allows analyzing the cognitive functions of speech and the influence of the lingual picture of the world into an agreement between communicators. Typology of languages into high-context and low-context was carried out. The high-context lingual cultures are characterized by significant ritualization of speaking and the informative load of non-verbal communication components. That's why when learning this kind of language it goes not just about studying grammar rules but also about enculturation and socialization. The low-context languages are less ritualized, so the integration into their semiosphere is much easier and faster. It is their prime advantage during intercultural contact needs. Therewith low-context lingual cultures are characterized by the intensive word-creating dynamic, that's why their vocabulary is quantitatively richer if compared with the high-contextual ones. In conditions of the globalized world, high-context languages have the influence of strengthening the regional meaning and narratives of their lingual picture of the world. In contrast,

low-context ones are useful as a tool for international communication. In the period of intensification of intercultural communication, the language issue takes on special importance. This can be explained by two reasons: firstly, as the language turns into a tool of international communication, its worldview concepts simultaneously change under the influence of the worldview concepts of another culture; secondly, thanks to the spread of the language in the world, the influence and political subjectivity of the state of its native language increases. Language also determines the level of solidarity of society, the depth of its collective historical memory, the specificity of its socio-cultural identity. Languages are a very important cultural asset of a nation. Therefore, the way to preserve, protect and promote cultural diversity in the world is to ensure its linguistic diversity.

Key words: principle of linguistic relativity, linguistic picture of world, concept-sphere, high- and low-context lingual cultures, lingual globalization.

Постановка проблеми. У глобалізованому світі комунікація стає все більш інтенсивною. Територіально віддалені народи обмінюються товарами, послугами, культурними продуктами, інформацією. Успішність кожного з перелічених видів взаємодій базується на порозумінні, на ефективності застосовуваного мовного інструментарію. Найпоширенішими мовами міжнародного спілкування є англійська, французька, іспанська, німецька. Цьому сприяли процеси колонізації європейськими країнами нових земель у XVI–XVIII ст., тобто зовнішні, позамовні, екзогенні чинники. Так, Іспанська імперія розгорнула колонізацію нового континенту – Південної Америки. Франція та Великобританія рушили на Близький і Далекій Схід, де поширювали свої цінності, організаційну культуру та мову. Політичні перипетії XX ст. сприяли тому, що «товарною» стала американська англійська або ж її деконтекстуалізований варіант – Basic English.

Водночас з'ясувалося, що проєкт зі створення «нічиєї», денационалізованої штучної мови для задоволення потреб у міжнародному спілкуванні не може виправдати покладених на нього сподівань. І тут уже далися ознаки інтралінгвістичні характеристики: мова є динамічною системою, що розвивається та реагує на соціокультурний досвід спільноти-носія. Як будь-яка система, кожна мова вирізняється властивим лише їй рівнем аутопоезису – відкритості до зовнішнього середовища. Тому окремого аналізу потребує з'ясування інтралінгвістичних переваг тих мов, які забезпечують глобальне спілкування.

Актуальність означеної теми. Мова у XX ст. опинилася у фокусі уваги не лише лінгвістики, а й філософії, психології та культурології, у зв'язку із чим виникли міждисциплінарні дослідницькі напрями, як-от аналітична філософія, психолінгвістика, культурна

лінгвістики. Остання фокусується на тому, що мова не зводиться лише до граматично-лексичних конструкцій, значну роль відіграють ще й комунікативні регулятиви, що супроводжують будь-яку розмову, а саме: які явища дозволено називати, виражати словами, а які красномовно замовчуються; кому та з ким дозволено розмовляти; які соціокультурні потреби повинна задовольняти мова – описувати фізичну реальність, містичні феномени чи людські почуття. Ефективність комунікації забезпечується не лише передачею її змістово-інформативного компонента, але й розумінням специфіки комунікативного ритуалу, що відображає досвід консолідації визначеної культурної спільноти, принципи її внутрішньої стратифікації та сегментації. А тому низка дослідників, серед яких Едвард Холл (1959 р.), Ерін Меєр (2020 р.), типологізують мови за принципом їх контекстуалізації, тобто сталості та значущості диспозиційно-мовленнєвих ритуалів.

Методологічна база статті. Беручи до уваги принципи лінгвістичної й онтологічної відносності мови, сформульовані Людвігом Вітгенштайном (1994 р.), можна стверджувати, що лексична система мови відображає специфіку того середовища – природного та соціального, – де вона сформувалася. Тому кожна мова має як свої смислові акценти (концептосферу), так і власні «сліпі плями» номінацій. Поширеність, популярність тієї чи тієї мови як інструменту міжнародного спілкування означає залученість комунікантів до її мовної картини світу, до її онтологічно-ціннісних засад.

Тому у статті використано статистичні дані щодо показників поширеності мов у країнах світу, кількості органічних чи полілінгвальних їх носіїв з етнологічної академічної платформи з дослідження мов (Ethnologue, 2022) та зведені інфографіки кількісної мовної статистики на сайті Washington Post (Noack Rick, Gamino

Lazaro, 2015). Якісні методи дослідження застосовано в інтерпретації, компаративному аналізі контенту та статистичних даних сучасних академічних і онлайн-словників англійської, французької, німецької, української мов для визначення залежності словотворчої динаміки мов та частоти їх використання в інтернет-спілкуванні.

Останні дослідження та публікації. Проблему чутливості мови до історичної динаміки соціокультурного середовища порушували у своїх роботах низка дослідників, зокрема: американські мовознавці Едвард Сепір (1921 р.) і Бенджамін Лі Ворф (1956 р.), німецький мовознавець Лео Вайсгербер (2004 р.), польсько-австрійська філологиня Анна Вежбіцька (2006, 2014 рр.), британський дослідник Кліф Годард (2014 р.), К. Джафарова (2021 р.), українські психологи та лінгвісти Віталій Шимко (2019, 2021 рр.), Наталія Венжинович (2006 р.), Леся Кушмар (2019 р.) та інші.

На думку дослідників Едварда Твітчела Хола (1959 р.), Джо Хорніка (2017 р.), Ерін Меєр (2020 р.), мова не лише транслює свої семантику, синтактику, прагматику, а й передає мовленнєву етику. Тому вони розрізняли високо- та низькоконтекстні мовні культури. У перших велику роль відіграють невербальні, замовчування, натяки, ритуально-ієрархічні диспозиції мовців. Вивчення такої мови (як-от японська, китайська, арабська) – це не стільки раціонально-пізнавальне завдання, як емотивно-асиміляційне. Натомість низькоконтекстні культури вирізняються багатством лексичного набору, простотою граматичних конструкцій і прямою у проговорюванні головних інформативних смислів. Вони простіші для вивчення, а тому за більшістю критеріїв мови глобального спілкування є низькоконтекстними.

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати, яким чином на національні мови впливають процеси культурної глобалізації, зокрема віртуальної комунікації, адже мови не є самозамкнутими феноменами, радше це чутливі до соціокультурних, історичних, економіко-політичних змін системи.

Виклад основного матеріалу. Зв'язок мови та пізнавальної діяльності розглядався як лінгвістами, так і аналітичними філософами. Якщо перші акцентували увагу на тому, як лексично-словникова специфікація мови зумовлює світоглядні особливості етнічної та національної

спільноти, то філософи-епістемологи шукали шляхів нівеляції мовно-світоглядних «викривлень» для здобуття об'єктивних знань. Тож до яких теоретичних положень привели ці кроскультурні дослідження?

Ще на зорі становлення лінгвістики як окремої науки Вільгельм фон Гумбольдт (1984 р.) зазначав, що мова є інтелектуальним інстинктом людини. Вона набуває інтелектуально-культурної глибини завдяки користуванню мовою, бо це не лише інструмент передачі смислів, а і їх творець. Кожна мова формує тип світогляду та колективний характер народу.

У роботі «Про порівняльне вивчення мов з огляду на різні віхи їх розвитку» він розрізняв два реєстри функціонування мови – синхронічний і діахронічний. Перший представлений внутрішньою граматичною структурою мови, другий – її лексичним комплексом. І якщо структурно-граматичний її вимір майже не зазнає змін, тобто є резистентним до зовнішніх запозичень (якщо такі й відбуваються, то вони зумовлені внутрішньою сутнісною логікою самої мови), то лексичний зріз є вкрай чутливим до змін культурного середовища.

«Переважаю слова як основні елементи мови перекочовують від одного народу до іншого. Мені вірогідним є перехід граматичних форм, оскільки завдяки їхній тонкій інтелектуальній природі, вони існують радше умовляю, ніж матеріально, і закріпленням у звуках виявляють себе» (Гумбольдт, 1984: 321).

Отже, Вільгельм фон Гумбольдт окреслив принцип лексичної дифузії мов і взаємозбагачення культурних семіосфер.

У ХХ ст. цю концепцію продовжили розвивати американські лінгвісти Едвард Сепір (1921 р.) та його учень Бенджамін Лі Ворф (1956 р.). Вони сформулювали так звану теорію лінгвістичної відносності, за якою мова зумовлює, що може бути на ній помислено. Тут уже йшлося про зумовленість мовою не лише культури, ментальності народу, але й пізнавальних процесів, усупереч засадам філософської епістемології, за якою істина проголошується об'єктивною, універсальною та незалежною від лінгвістичних, історичних чи географічних чинників. Однак американські дослідники доводили, що істина залежить від того, як її виражають, тобто від мови, а отже, вона релятивна, лінгвістично відносна.

Цієї ж думки про першість мови щодо пізнання та поведінки людини дотримувався й німецький дослідник, представник неогумбольдтіанського напрямку в лінгвістиці Лео Вайсгербер.

«Назви та поняття – це два боки того ж елементу мовного організму, тобто слова. Не лише промовляння, але й <...> мислення та поведінка тісно пов'язані з володінням мовою» (Вайсгербер, 2004: 43).

Для прояснення зв'язку між лексико-семантичними ресурсами мови та світоглядним типом культури він запропонував поняття «мовна картина світу».

Мовна картина світу – це система уявлень, притаманна численній людській спільноті – етнічній, національній, – що склалася історично та виражається в мові. Тому вона закорінена як у географічно-ландшафтні особливості середовища, де формувалася спільнота, так і в історичні перипетії, що сприяли формуванню її аксіологічно-світоглядної оптики. Адже даючи предметам та явищам назви, індивід узагальнював свій життєвий досвід, збирав до купи різноманітні та розтягнуті в часі емоції та враження, тим самим запускав саморефлексію та пізнання.

Слово фіксує не лише наявність певного предмета у світі, але і його значущість для людини. Як приклад Лео Вайсгербер наводив факт, що у словнику африканського племені тіббу є приблизно триста слів, які позначають відтінки коричневого – кольору пустелі, де це плем'я локалізувалося. Пісок – гарячий, сипучий, щільний тощо – на вигляд має різні відтінки і водночас становить різні загрози чи переваги для племінного господарства. Розумітися на пісках – запорука виживання представників цього племені, тому й «пісковий» мовний словник цього племені значно багатший порівняно зі словниками інших народів, натомість у ньому значно менше слів і епітетів, які стосуються води чи вологи.

Окрім того, що мова встановлює зв'язки між фізичним світом і людською свідомістю, вона є ще й інтерсуб'єктивним феноменом, тобто синхронізує численні свідомості в акті порозуміння. Кожен представник спільноти, який засвоює мовний вокабуляр, отримує доступ до тих самих пізнавальних інструментів, запам'ятовує назви предметів водночас зі способом ставитися до них – як до хороших чи

поганих, бажаних чи небезпечних. Отже, носії однієї мови долучаються не лише до спільного семантичного поля, але й до колективної пам'яті, історії, етичного кодексу. Вони поділяють спільний світогляд, заснований на спільності мови, тобто мовну картину світу.

Лео Вайсгербер відзначав, що предметну основу для мовної картини світу становить навколишнє середовище: ландшафт, клімат, ґрунт. Тому мова фіксує локальні буттєві особливості спільноти, локальний колективний досвід, тобто є ідіоетнічною.

Візьмімо для прикладу українське прислів'я «коли рак на горі свисне», що позначає певну дію, яка ніколи не буде виконана, бо раки не свистять і не живуть у горах. В англійській мові можна знайти еквівалент “when pigs fly” – коли свині літатимуть. У киргизів говорять «коли хвіст ішака виросте до землі». Логічне твердження тут таке саме: стосується дії, яка ніколи не буде виконана, бо вона категорично неможлива за самими онтологічними передумовами. Однак образний ряд у кожного етносу свій, він вказує на географічно-господарче середовище його існування. Кожна мова передає свій особливий погляд на світ. Сам же світ лишатиметься в тіні, у «градусі кривизни» цього лінгвістично зумовленого погляду.

Отже, Лео Вайсгербер розглядав мову вже не як інструмент, медіум, що поєднує внутрішній світ людини із зовнішнім навколишнім світом, а як деміургічне ядро, із якого постають обидва ці світи.

Будь-яка спільнота тільки тому й існує, що є насамперед мовною спільнотою, тобто розділяє спільні контексти світорозуміння, які є основою подальшого спілкування та взаємодій.

«Ми постійно можемо спостерігати, як наполегливо та різноманітно проявляється цей доленосний зв'язок народу з його мовою. Від захопленої оди рідній мові до відчайдушної боротьби за право на неї – такими зазвичай є емоційні прояви цього зв'язку в житті» (Вайсгербер, 2004: 116).

А тому й політичне домінування виявляється не у владі над людьми, а у владі над їхнім світорозумінням, останній неможливо взяти під контроль, доки іншомовна меншина культивує та зберігає свою рідну мову.

У першій половині ХХ ст., водночас із лінгвістичними дослідженнями, мова потрапляє у фокус

уваги філософів, які ставили за мету визначення міри гносеологічної похибки, яку мова справляє на істину. Ернст Кассілер у роботі «Філософія символічних форм» (Кассілер, 2002) зазначив, що слово є смисловим вузлом, який збирає до купи калейдоскоп чуттєвих вражень. Коли їм дається назва, водночас устанавлюється типологія цих вражень, вони впорядковуються, маркуються та повторно розпізнаються в майбутньому. Чуттєве відтепер може бути мовленнєво виражене та помислене. Інтелектуальна робота засвідчується словом, оскільки завдяки йому відбувається наш прогресивний рух від елементарних відчуттів до споглядання й увлечення.

Однак слово спрацьовує не однаково, коли застосовується для передачі враження та точної, раціоналізованої інформації. Мистецтво, наука та повсякденне мовлення відрізняються мірою прозорості застосовуваних слів. Деміургічна магія слова є самодостатньою метою у сферах мистецтва, міфології. Образність, багатозначність, подвійна закодованість висловлювань становлять естетичну суть поетичного мовлення.

Мова ж науки прагне цілковитої прозорості й однозначності. Тому науковець повинен подолати маніпулятивну поетичність мови, щоб побачити «річ саму собою», як говорив І. Кант. Саме тому ідеальна мова, або ж мова чистого розуму, нагадує математичну формулу, де кожен символ має тільки одне конкретне значення. Формула позаконтекстуальна, вона кожного разу спрацьовує однаково, не нарощуючи потенціалу контекстуальної інтерпретації. Вона не пам'ятає й не помиляється. Але й нічого актуального сказати не може, бо її форма поглинає зміст.

Такий творчий шлях, від онтологізації мови до проголошення її різновидом гри, пройшов австрійсько-англійський філософ Людвіг Вітгенштайн. Він є автором двох епохальних філософських робіт «Логіко-філософського трактату» та «Філософських досліджень». У першій роботі він проголошував тотожність логічної структури мови й онтологічної структури світу, тобто межі мови визначають межі світу в людській свідомості. Істина передається лише правильними висловлюваннями. Якими ж є критерії правильного висловлювання? По-перше, воно завжди передає певний факт про світ, воно інформативне, по-друге, правильне висловлювання підлягає однозначній формалізації й не допускає двозначностей.

Ті ж висловлювання, які є двозначними, порушують закони логіки, а тому є безглуздими. Сюди належать, наприклад, поетична мова та й загалом образні судження, «не-факти» у галузях етики, естетики та метафізики, тобто безглуздо, за Людвігом Вітгенштайном, говорити про моральність, красу та буття, які передають не стан речей у світі, а ставлення до них. Отже, потужна царина чуттєвого досвіду людства повинна була б випасти поза межі мовно-знакового вираження та пізнання.

Водночас Л. Вітгенштайн констатує наявність значного обшину дійсності, що лишається невербалізованим.

«Те, що неможливо виразити (воно видається надто загадковим), напевно, створює тло, на якому увиразнює своє значення все те, що я здатен виразити» (Вітгенштайн, 1994: 427).

Отже, пізнання діє ніби на межі самоцензури та замовчування, оперує лише тими словами та поняттями, що вже сформульовані. Але ж мова є системою, що саморозвивається, продукує нові номінації, словесно висвітлює ті пласти чуттєвого, інтуїтивного досвіду, що раніше перебували у сфері невимовного чи неактуального.

Слова побутового мовлення не формують правильних висловлювань, а отже, не потрапляють в орбіту теоретичного мислення, витонченої інтелектуальної роботи, яка має справу з обґрунтованими поняттями. Виходить, словотворчість і поняттєтворчість не збігаються: мова існує у своєму режимі, а світ – у своєму. Цим спростовується первинне твердження Л. Вітгенштайна про тотожність логічної структури мови й онтологічної структури світу. Тінь сумніву падає як на виражальну здатність мови, так і на пізнаваність світу. А тому тут уже йдеться про принцип не лише лінгвістичної, але й пізнавальної відносності. Чи може мова передати нам щось значуще про світ, а якщо може, то чи здатні ми це зрозуміти?

Для вирішення цієї дилеми в наступній роботі «Філософські дослідження» Людвіг Вітгенштайн поставив питання не про співвідношення буття та мови, а про форми буття самої мови, тобто не про світ і мову, а про світ самої мови. Якими є принципи внутрішньої динаміки мови, якими є межі її виражальної спроможності?

Значення слів не є зафіксованими раз і назавжди, вони залежать від мовленнєвої ситуації:

від контексту, від намірів мовців, від ставлення комунікантів до предмета обговорення. Мова – це гра. А тому подолати заангажованість мовою, тобто маніпулятивні засоби самої мови, означає побачити специфіку актуальної мовної гри, зрозуміти її ситуативні правила.

Саме завдяки своєму ігровому характеру мова не може бути індивідуальним феноменом. У грі нескасовною є сама наявність правил, а не їхній зміст. Цей принцип у лінгвістичній філософії Віллард Куайн називав «онтологічною відносністю мови».

«Значущим є питання не про те, що собою являють об'єкти теорії з абсолютного погляду, а про те, як одна теорія інтерпретується та переінтерпретується іншою» (Куайн, 1996: 32).

У мовленні завжди існуватимуть контекстуальні недомовки, референтна непрозорість, що призводить або до непорозуміння, або до виникнення хибної інформації, або до синтезу нового знання, нових слів-номінативів.

Жанри мовлення різняться тим, наскільки ретельно вони ставляться до правил мовної гри. Так, мова науки найбільше наближена до вітгенштайнівської ідеальної мови, бо за обов'язкову вимогу має прояснення комунікативних правил – визначення понять, термінів, аналіз методів, прийомів, завдань, що допомагає якщо не подолати, то принаймні побачити «кривизну мовної похибки», розбудувати «локальну онтологію» тексту, з дотриманням несуперечливості та послідовності міркувань у межах цієї конкретної теоретичної системи.

Мова існує в мовленні, у триванні комунікативних ігор, у балансуванні на межі загально-вживаних термінів і нових словотворів. І саме на цій межі живого мовлення збігаються теоретичні інтереси лінгвістики, аналітичної філософії, культурології тощо.

Коли наприкінці календарного року проводиться контент-аналіз електронного спілкування та визначається «слово року», ця інформація є значущою і для політологів, бо відображає панівний владно-соціальний дискурс, і для культурологів, які інтерпретують її в аксіологічній площині, і для істориків, бо найбільш уживані слова та словотвори плетуть канву колективної пам'яті.

Отже, принципи лінгвістичної й онтологічної відносності обґрунтовують актуальність

дослідження мови не в її усталених науково формалізованих проявах, а в динаміці нових словотворів, зміст яких вловлюється ще тільки інтуїтивно, однак уже переконливо задає порядок світорозуміння. Адже лексична деміургія задає синергію спільнот і культур.

Для передачі внутрішніх когнітивних інтенцій людина не має інших засобів, окрім мовних. А тому для позначення нових явищ виникають нові слова, нове іменування. Коли одна культура запозичує практики, технології в іншій, вона переймає, включає до свого побуту не лише ці предмети, методи виробництва чи практики споживання, але і їхні назви.

Оскільки немає ідеальної мови, яка б слугувала універсальним оціночним зразком (принцип онтологічної відносності мов), подолати заангажованість рідною мовою можна тільки завдяки вивченню іноземної, таким способом розширити власні світоглядні обрії.

Мова як культурне явище виявляє свою неповторну специфічність не лише завдяки смисловій, тобто семантично-прагматичній специфікації, а й кількістю застосовуваних слів. Так, якщо судити за академічними словниками, українська мова налічує приблизно 165 тис. слів (Великий тлумачний словник української мови, 2012), французька – 135 тис. (Dictionnaire de Français, 2016), німецька – приблизно 350 тис. (Deutsches Wörterbuch, 1984), англійська мова є найбільш багатослівною – приблизно 600 тис. слів (Oxford English Dictionary Online, 2021).

Американська дослідниця міжкультурної комунікації Ерін Меєр пов'язує цю кількісну відмінність із комунікативною культурою лінгвальних спільнот. Так, вона розрізняє високо- та низькоконтекстні культури. Висококонтекстуальними є ті, що мають тривалу та неперервну історичну спадковість. Зазвичай це культури патріархально-монархічного типу, де протягом тривалого відтинку історичного часу певна соціальна інституція мала найвищий авторитет – панівна королівська династія, клерикальна корпорація, усталений дворянський клас, завдяки чому сформувалися чіткі ритуали та традиції комунікації, як і національна ідентичність і педагогічні наративи, що її передають.

Діти, які соціалізуються в таких сталих спільнотах, долучаються до контексту панівних традицій, запам'ятовують як аксіологічне смислове ядро культурної концептосфери,

так і ритуали та процедури комунікації. Тому правила мовної гри в таких культурах сприймаються як самоочевидні. Нову інформацію тут потрібно зчитувати в невербальних знаках, недомовках, у тому, як слова проговорюються, а не в їхньому буквальному змісті. Правила спілкування в таких культурах, наприклад китайській, японській, арабській, не схвалюють перепитувань і уточнень. Тому рівень непорозуміння із представниками інших культур буде досить високим, а самі спільноти – переважно етнічно монолітними, бо долучення до ядра мовно-культурної концептосфери передбачає тривалий процес соціалізації, переважно з дитинства.

Натомість низькоконтекстні культури мають протилежний комунікативний етикет. Ці спільноти формувалися на межі кількох культурно-етнічних концептосфер, їм притаманні високі показники міграційних процесів, вони егалітарні, релігійно й ідеологічно толерантні. Правила мовної гри тут щоразу прояснюються. Комунікація спрямована на те, щоб усунути міжрядковий контекст, порозуміння спирається на те, що промовляється, а не замовчується. Мови низькоконтекстних культур значно багатослівніші, а процеси словотворення – динамічніші. До низькоконтекстних лінгвокультур Ерін Меєр відносить американську, британську, австрійську, канадійську, німецьку, голландську.

До спільнот із низькоконтекстною лінгвокультурою легше інтегруватися, їхні світоглядні ядра менш ритуалізовані, а тому взаємопорозуміння є легше досяжним. І це великою мірою зумовлює явища мовної глобалізації. Сучасний світ має не лише геополітичні епіцентри напруження, спостерігається також мовна конкуренція.

За статистичними даними дослідницької платформи Ethnologue (2022 р.), у світі найбільше носіїв китайської мови – 1,39 млрд осіб, за нею йде мовна група хінді-урду, яка налічує 588 млн носіїв, англійська є рідною для 527 млн людей, що виводить її на третє місце за кількістю мовців. Наступні позиції займають арабська мова – 467 млн осіб, іспанська – 389 млн, бенгальська, російська – приблизно 250 млн, португальська – 193 млн, німецька – 132 млн, японська – 123 млн, французька – 118 млн.

Однак не лише чинник чисельності органічних носіїв мови, тобто тих, для кого вона

рідна, хто народився та соціалізувався в її лінгвальному середовищі, є визначальним показником впливовості мови. Так, якщо взяти до уваги статистику білінгвальності у світі, тобто які мови обирають для вивчення як іноземних, картина кардинально зміниться: англійська – 1,5 млрд, французька – 82 млн, китайська – 30 млн, іспанська та німецька – 14,5 млн, італійська – 8 млн, японська – 3 млн.

Також за кількістю країн, де спілкуються відповідними мовами, статистичні дані відрізнятимуться від кількісних показників органічних носіїв. Так, англійською розмовляють у 101 країні, арабською – у 60, французькою – у 51, китайською – у 33, іспанською – у 31. Такі високі показники поширеності англійської, іспанської та французької мов зумовлені імперським минулим цих країн.

Цікавою є ситуація з китайською мовою, яка за чисельного домінування органічних носіїв є все ж регіональною мовою, концентрується переважно на Далекому Сході. До того ж її присутність в інтернет-спілкуванні теж є незначною, оскільки Китай має внутрішню мережу цифрової комунікації і з політичних причин поки що не представлений у Глобальній світовій павутині, за винятком представників китайської діаспори у країнах світу, де практикується широке використання інтернету.

Отже, мова є потужним інструментом політичного та культурного впливу, однак його головним чинником є не так кількість органічних мовців (*native speakers*), як інтенсивність комунікативних інтеракцій, їх значна географічна розпорошеність.

Висновок. В епоху посилення міжкультурних глобальних взаємодій мовне питання стає все більш вагомим з огляду як на внутрішню динаміку мовно-культурної концептосфери окремого народу, так і на посилення його політичного впливу, міжнародної суб'єктності завдяки поширеності його мови у процесах глобальної комунікації.

У дослідженні проаналізовано епістемологічний статус мови, яка визнається не просто посередником між світом і людською свідомістю, таким собі незаангажованим перекладачем, а активним творцем світоглядних смислів. Інакше кажучи, мова зумовлює рівень солідаризації суспільства, глибину його історичної

пам'яті, характер соціокультурної ідентичності. Національні мови є базовим культурним надбанням етнічної спільноти чи народу.

А засобом збереження культурної різноманітності світу є насамперед збереження його мовного розмаїття.

Список використаних джерел:

1. Вайсгербер Й. (2004). Родной язык и формирование духа. Москва : Едиториал. 232 с.
2. Великий тлумачний словник української мови: близько 165 000 слів. (2012). Київ : Просвіта. 1316 с.
3. Венжинович Н. (2006). Концептуальна й мовна картини світу як похідні етнічних менталітетів. *Лінгвістичні студії*. № 14. С. 8–13.
4. Витгенштейн Л. (1994). Культура и ценность. Философские работы. Москва : Гнозис. 612 с.
5. Гумбольдт В. фон. (1984). Избранные труды по языкознанию. Москва : Прогресс. 400 с.
6. Кассирер Эрнст. (2002). Философия символических форм. Том 1. Санкт-Петербург : Университетская книга. 398 с.
7. Куайн В. (1996). Современная философия науки. Москва : Логос. 400 с.
8. Меер Ерін. (2020). Культурна карта. Бар'єри міжкультурного спілкування в бізнесі. Київ : Наш Формат. 218 с.
9. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. (2005). *General Conference of UNESCO at its 33rd session*. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000149502>
10. Deutsches Wörterbuch. (1984). München: Deutsche Taschenbuch Verlag. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch>
11. Dictionnaire de Français. 135 000 définitions. (2016). URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais-monolingue>
12. Ethnologue. (2022). What are the top 200 most spoken languages? URL: <https://www.ethnologue.com/guides/ethnologue200>
13. Jafarova, K. (2021). The role of extralinguistic factors in interlingual relations and theoretical issues of interference. *Linguistics and Culture Review*. № 5(1). P. 43–52. DOI: 10.37028/lingure.v5n1.415
14. Hall T. Edward. (1959). The Silent Language. New York : Doubleday & Company. 242 p.
15. Hornikx Jos. (2017). The Influence of High-Low-Context Culture on Perceived Ad Complexity and Liking. *Journal of Global Marketing*. Vol. 30. P. 228–237. DOI: 10.1080/08911762.2017.1296985
16. Goddard Cliff, Wierzbicka Anna. (2014). Words and Meanings: Lexical Semantics across Domains, Languages, and Cultures. OUP Oxford : OUP. 314 p.
17. Kushmar L. (2019). Interrelation between conceptual and linguistic worldviews (based on the economic lexical item “CLIENT”). *Psycholinguistics*. № 25 (2). P. 164–180. DOI: 10.31470/2309-1797-2019-25-2-164-180
18. Noack Rick, Gamino Lazaro. (2015). The world's Languages, in 7 maps and charts. *The Washington Post*. April 23. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/04/23/the-worlds-languages-in-7-maps-and-charts/>
19. La nouvelle orthographe. (2016). Association de la nouvelle orthographe française. URL: <http://www.orthographe-recommandee.info/>
20. Oxford English Dictionary Online. (2021). The definitive record of the English language. URL: <https://www.oed.com/>
21. Sapir Edward. (1921). Language. An Introduction to the Study of Speech. New York : Harcourt, Brace. 125 p.
22. Shymko Vitalii. (2021). Discourseology of linguistic consciousness: neural network modeling of some structural and semantic relationships. *Psycholinguistics*. № 29(1). P. 193–207. DOI: 10.31470/2309-1797-2021-29-1-193-207
23. Shymko Vitalii. (2019). Natural Language Understanding: Methodological Conceptualization. *Psycholinguistics*. № 25(1). P. 431–443. DOI: 10.31470/2309-1797-2019-25-1-431-443
24. Whorf B.L. (1956). Language, Thoughts and Reality. Selected writings of Benjamin Lee Whorf. Cambridge : The MIT Press. 302 p.
25. Wierzbicka Anna. (2006). English: meaning and culture. London : Oxford University Press. 363 p.

References:

1. Cassirer Ernst. (2002). *Filosofiya simvolicheskikh form [Philosophy of symbolic forms]*. SPb : University book. 398 p. [in Russian].
2. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. (2005). *General Conference of UNESCO at its 33rd session*. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000149502> [in English].
3. Deutsches Wörterbuch. (1984). München: Deutsche Taschenbuch Verlag. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> (in German).
4. Dictionnaire de Français. 135 000 définitions. (2016). URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais-monolingue> [in French].
5. Ethnologue. (2022) What are the top 200 most spoken languages? URL: <https://www.ethnologue.com/guides/ethnologue200> [in English].

6. Goddard Cliff, Wierzbicka Anna. (2014). *Words and Meanings: Lexical Semantics across Domains, Languages, and Cultures*. OUP Oxford : OUP. 314 p. [in English].
7. Hall T. Edward. (1959). *The Silent Language*. New York : Doubleday & Company. [in English].
8. Hornikx Jos. (2017). The Influence of High-Low-Context Culture on Perceived Ad Complexity and Liking. *Journal of Global Marketing*, 30, 228–237. <https://doi.org/10.1080/08911762.2017.1296985> [in English].
9. Humboldt W. (1984). *Izbrannyye trudy po yazykoznaniiyu* [Selected works on linguistics]. Moscow : Progress. 400 p. [in Russian].
10. Jafarova, K.A. (2021). The role of extralinguistic factors in interlingual relations and theoretical issues of interference. *Linguistics and Culture Review*, 5 (1), 43–52. DOI: 10.37028/lingcure.v5n1.415 [in English].
11. Kushmar L. (2019). Interrelation between conceptual and linguistic worldviews (based on the economic lexical item “CLIENT”). *Psycholinguistics*, № 25 (2), 164–180. DOI: 10.31470/2309-1797-2019-25-2-164-180 [in Ukrainian].
12. La nouvelle orthographe. (2016). *Association de la nouvelle orthographe française*. URL: <http://www.orthographe-recommandee.info/> [in French].
13. Meyer E. (2020). *Kulturna karta. Bariery mizhkulturnoho spilkuвання v biznesi* [The Culture Map. Decoding How People Think, Lead, and Get Things Done Across Cultures]. Kyiv : Nash Format [in Ukrainian].
14. Noack Rick, Gamino Lazaro. (2015). The world’s Languages, in 7 maps and charts. *The Washington Post*. April 23. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/04/23/the-worlds-languages-in-7-maps-and-charts/> [in English].
15. Oxford English Dictionary Online. (2021). The definitive record of the English language. URL: <https://www.oed.com/> [in English].
16. Quine W. (1996). *Sovremennaya filosofiya nauki* [Modern Philosophy of Science]. Moscow : Logos. 400 p. [in Russian].
17. Sapir Edward. (1921). *Language. An Introduction to the Study of Speech*. New York : Harcourt, Brace. 125 p. [in English].
18. Shymko Vitalii. (2021). Discourseology of linguistic consciousness: neural network modeling of some structural and semantic relationships. *Psycholinguistics*, 29 (1), 193–207. DOI: 10.31470/2309-1797-2021-29-1-193-207 [in English].
19. Shymko Vitalii. (2019). Natural Language Understanding: Methodological Conceptualization. *Psycholinguistics*. 25 (1), 431–443. DOI: 10.31470/2309-1797-2019-25-1-431-443 [in English].
20. Velykyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy. Blyzko 165 000 sliv [Large explanatory dictionary of the Ukrainian language: About 165 000 words] (2012). Kyiv : Prosvita. 1316 p. [in Ukrainian].
21. Venzhynovych N. (2006). Kontseptualna y movna kartyny svitu yak pokhidni etnichnykh mentalitetiv [Conceptual and linguistic pictures of the world as derivatives of ethnic mentalities]. *Linguistic studies*, № 14, P. 8–13 [in Ukrainian].
22. Whorf B.L. (1956). *Language, Thoughts and Reality*. Selected writings of Benjamin Lee Whorf. Cambridge : The MIT Press. 302 p. [in English].
23. Wierzbicka Anna. (2006). *English: meaning and culture*. Oxford University Press. 363 p. [in English].
24. Wittgenstein L. (1994). *Kultura i cennost. Filosofskie raboty* [Culture and value. Philosophical works]. Moscow : Gnozis. 612 p. [in Russian].